

PROTESTÁNS HETILAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Megjelen minden héten egyszer szombaton egy iven. — Előfizetési ár egy évre 6 frt, félévre 3 frt. — Az osztrák-magyar monarchián kívül első országokba egy évre 7 frt. — Egyes szám ára 12 kr. — Hirdetések díja száz szóig 1 frt; kétszáz szóig 2 frt; a másodsori hirdetésnél 100 szóig 80 kr.; harmadiknál 70 kr.; bélyegdíj mindenik hirdetésnél külön-külön 30 kr. Melléklési díj minden száz darabtól 1 frt 50 kr. A lapot érdeklő mindennemű közlemények a szerkesztőhöz — Nagy Péterfia-utca 961. sz. intézendők.

Fogjunk a tettehez.

(Vége.)

Midőn a zsinat időszerűsége ellen felhozott okokra a fentebbiekben reflectáltam, feleslegeseknek tartom magokat a tárgyakat felsorolni, melyek a zsinat időszerűsége mellett legkiáltóbban szólanak. Mert az, hogy a konventnek volnának méltó tárgyai, a zsinatnak pedig nincsenek, megfoghatatlan állítás. Itt van első sorban az unio; ott van az egész egyházalkotmány rendszere, mert hogy azt, a miben élünk és mozgunk, a legutólsó káplán is tudhatja, elismerem; de nem ismerhetem el, hogy egyházi közigazgatásunk és törvénykezésünk semmi reformot nem kívánna, mert itt vagy amott, lehet az ugyan olyan, hogy napról-napra meglehet vele élni, de a nagy egészben organisatiót kíván, még pedig olyat, mely az egész egyház testét felrázza, a közönyt kiírta és az egyházi életnek minden eszközét életre serkentse. — Ott van a fegyelmi kérdés. — Melyik kánonkönyv szerint ítéltünk most? s nem büntetlenül maradnak-e még fontos vétségek is, mert elavult kánonkönyveink §-ait nem engedi alkalmazni a felvilágosult kor? Ott vannak szegényedő, pusztuló egyházaink; ezekkel kapcsolatban a *domesztika*, *minimum* kérdései, melyeket szerintem, nem intézhetnének el kizárólag egyes superintendenciák, mert csak egyetlen egy egyház léte vagy nem léte is, kell hogy közöttünk közösen érdeklő kérdést képezzen. Ott a lelkész-képzés, lelkész-választás ügye, melyek előbb-utóbb határvonalat húzhatnak az egyházkerületek közt, ha törvényt nem alkotunk, mely annak utját vágja. Bizony, ha a többi fontos tárgyat fel nem sorolom is, már ezek olyanok, melyek egy zsinatot eléggé indokolnak, s ha a zsinat ezekre nézve alkotást hoz létre, nem félek, hogy tetteit kicsinyelje a történet és alkotásairól azt mondja, hogy nem monumentálisak. Az természetesen, más kérdés, hogy a konventi albizottságok javaslatai

megfelelnek-e ezen monumentális igényeknek; mert mindazon munkálatokat lehet, sőt kell bírálni; lehet egészben el is vetni; ahhoz nekem nincs semmi szóm; sőt e részben örömmel látnám, ha p. o. Révész Imre, a mint talán jelenté is, a zsinat idején egy egészen új javaslattal állana elő, vagy bárki is, a jónál jobbat s tökéletesebbet tenne le a zsinat asztalára. Annyiban azonban talán ezen munkálatok is érdemelnek némi elismerést, hogy a fölvetett tárgyak körül a vezérfonalat kézbe adták; eszméket tisztáztak és ébresztettek; a zsinat dolgát pedig mindenestre megkönnyítették annyira, hogy fele költséggel meg lehet azt tartani, mint különben, habár csak ily utmutató előmunkálatok is nem volnának.

Venio nunc ad fortissimum virum Nem szükséges a zsinat, nem időszerű a zsinat, van ennek a beszédnek ám még egy legislegfontosabb oka is, és azt épen itt látom lappangani, a hol a zsinat tárgyairól van szó.

A zsinat legfőbb indoka, mint tudjuk, az unio. Az unio szabályos közegének pedig ezt a szót fogadta el a konventi bizottság: *országos egyház-tanács*. Ez a szó ártott legtöbbit a zsinati mozgalomnak. Mert ha lehet arról beszélni, hogy a közvéleményben a zsinat ellen némi vonakodás támadt, vagy hogy a nagy közönség előtt a konventi bizottsági munkálatok megbuktak volna, annak okát korántsem az időszerűség vagy általában a zsinat szüksége ellen felhordott argumentumokban kell keresnünk, hanem ebben a névben: *országos egyház-tanács*.

Hát nekünk pedig tetszett ez az elnevezés. — Tetszett, mint jó magyar szó, melyet épen Révész Imre, a tősgyökeres magyar irányú debreczeni lelkész javaslatából fogadtunk el; nem is ijedtünk meg tőle, ha Révész Imre, mielőtt feltalálta, meg nem ijedt, mert végre is úgy gondolkoztunk: Révész Imrénél köztünk senki jobban nem védi az egyházkerületi autonomia határait s különben

is, mint a szabadságra féltékeny, olyat bizonynyal nem javasolna, a mi a szabadságot veszélyeztetné; mert hát valóban úgy is van. Vagy a zsinat elemei vagy az egyházkerületi gyűlések elemei már önmagukban féltékenységet kelthetnek és megbízhatatlanok, ha azt mondjuk, hogy az országos egyháztanáctól félni kell; mert hiszen ezen tanácsnak elemei is amazokéval ugyanazok. — „*Ober kirchenrath, főconsistorium*,” ezek a gyanús nevek tapadtak azonnal a mi elnevezésünkhöz, persze, minden bővebb meggondolás nélkül, mert a dolog lényege az: hogy mi a hatásköre és mily alapon alakul valamely intézmény? s e részben, azt hiszem, a ki ismeri a fejedelmi kinevezettekől alakult s kormányzati hatósággal bíró Kirchenrathokat: egy pillanatig sem lehet tévedésben, a mi általunk tervezett országos egyháztanácsnak egészen más mivoltáról.

Szerintem tehát téves okokból s ha hozzá veszem még azt, hogy ez az idea kormányi sugalmazásnak tekintetett s tehát bizony kormány tetszését nem igen kereső férfiak irányában méltatlanul is ítéltetett meg sokak által az országos egyháztanács tervezése. Kétségtelen, hogy a legtöbben, oly zabolának gondolták azt, melyet egyházi szabadságunk ellen a kormány fogna kezében tartani, oly módon, hogy előbb a tanács tagjait kitüntetésekkel és más módokon függetlenségüktől megfosztja és saját ügyüknek árulóivá teszi. — Ebben a bokorban van a nyul; ez a mumus döbentette meg az 1877-ben egyhangulag zsinatot kiáltó nagyobb közönséget, mely azonban igen erőseknek, mert gyanusítóknak, találván a maga érveit, de szégyelkezővén azzal is előállani, hogy bármely, rendet csináló erősebb egyházi hatalomtól is borzad, jobbnak látta a kitérő és elodázó okok árnyékában meghuzódni és eképen Török Pált is azon tévedésbe ejteni, mintha ők is azt akarnák, a mit ő; pedig hát ég a földtől!

De hát vegyük a dolgot, a mint van. Tény az, hogy az országos egyháztanács perhorrescáltatik. Én részemről a szabadságnak féltését, bármi legyen e féltésnek oka, respectálni tudom és szeretem. — Keresnünk kell tehát más elnevezést, mely megnyugtatóbb; ilyen p. o. a budai zsinatból: az *egyetememes gyűlés*. Azonban nem elég csak a névcseré; de szükség, hogy letöröltessék arról a *permanens* szin, melylyel azt hiszem, minden bizalmatlanság is elenyészik iránta s eloszlik, főleg azon nem alaptalan aggodalom, hogy netalán egy költségessé

válható intézménynek vetnők meg az alapját. — Remélem is, hogy midőn a teljes konvent revisio alá veszi az egyházkerületek véleményét és azoknak alapján a bizottsági munkálatokat tárgyalni fogja, majd akkor, mindazon kérdések, melyek a zsinat tárgyaira érdem szerint vonatkoznak, gyökeresen meg fognak vitattatni, és egy oly végleges konventi javaslat jön létre, mely minden idegenkedést, bizalmatlanságot megszüntet s ezzel a zsinattal decreditatióját, épen magoknak a zsinati tárgyaknak szabatos alakba öntött feltüntetésével hathatósan visszautasítja.

Egyébiránt, hogy mikor legyen a zsinat — annak meghatározását az egyházkerületek 1877-ben a konventre bizták, úgy annyira, hogy ez a konvent akár azonnal is kihirdethette volna a zsinatot; miután pedig ezt nem tette, sőt 3 évig hagyta forrásban az eszméket, intézte az előkészületeket, azt hiszem, a dolgok jelen stádiumában elhamarkodásról nem lehet többé szó, és a konventnek a zsinatot legközelebb ki is kell hirdetnie. Politikai constellatiók vagy egyéb ilyes körülmények, nem állhatják annak tovább is utját, érdekeink veszélyeztetése nélkül; ha pedig netalán lappangó akadályok volnának, azokkal nyíltan számolnunk kell, és a mi hatalmunkban áll, azt legyőzni erélylyel és bátorsággal, a mi pedig hatalmunkon kívül esnék, azt tudomásul véve, oly irányban folytatni tovább a munkát és küzdelmet, mely előbb-utóbb mégis céljainkhoz vezéreljen. Én részemről belső akadályt, e czikk sorozatán megbiráltakon kívül, még csak egyet ismerek, és ez a zsinati költség, melyet ez idő szerint sokan terhesnek találnak. De azt hiszem, hogy ezen akadály elhárításának is van módja. Első az, hogy a zsinat ne tartassék húzamos ideig és költséges apparatussal ne munkálkodjék, másik az, hogy a zsinat költségeinek beszerzésénél főszűly fektetessék az önkénytes adakozásra és csak azon összeg vetessék ki, mely ekképen még fedezetlen maradt. Különben pedig, a szükséges összegeket, mindenestre az egyházkerületi pénztárak előlegezzék, még pedig oly módon, hogy azokat legalább 3 évi törlesztési részletekben térítsék vissza azok, a kiket a teher illetni fog. Ugy gondolom, hogy ily módon a szegénység, mely ma épen úgy akadály, mint holnap, nem lesz áthághatlan gát; oknak pedig a nem akarás előtt örökidőig okul marad.

És most a czikkem elején fölvetett nagy kérdést: *most, vagy ki tudja mikor?* úgy a zsinat barátjainak, mint elleneseinek, még egyszer komoly

figyelmükbe ajánlva, bevégzem már is hosszúra nyúlt írásos beszélgetésemet azon őszinte óhajjal: vajha, habár árnyalatban különböző nézetek mellett, egy szív és egy lélek buzdítson mindnyájunkat a közelebbi döntő konventen, és szakítsuk végét minden meddő vitának egy gyújtó szóval, melyet minden konventi tag, mint egy-egy apostol vigyen tovább: *fogjunk a tétthez!* És e mondaton bármily tetszetős, nem kívánok szónoki virágok közt ringatózni; indokát, értelmét mindenki ismeri; de a ki ismeri, szükség, hogy saját körében buzdítson is vele, mert a ref. egyház jövőbeli állása, hogy ne mondjam életképessége, van a váltságon, s épen a jelen idők jobban sürgetnek, mint bármily időszak, hogy ezen egyházat erőssé, consolidálttá s a közművelődési és nemzeti eszmék vezérévé tegyük, mint az a multban is vala. A protestáns öntudatot föl kell rázni egy kissé álmából, és épen ezen ébresztő, nem lehet más, mint a zsinat, mely a nép mélységéig lenyúl, míg ellenben a konvent csak legfeljebb a felszint mozgatja meg s bármely intézkedésnek, sem kifelé, sem befelé nem adhatná meg azt az erőt, a mire föltétlenül szükség van.

Dixi et salvavi animam meam.

Fejes István.

Temetési szertartásaink.

(Vége.)

Minden ferdésegeket és ízléstelen külsőségeket, valóságos elveinkbe ütköző visszaéléseket megjeltem és érdemök szeréut jellemeztem; érintettem némely kisebb hibákat is, melyek temetéseinknél tapasztalhatók. Nyíltan és őszintén beszéltem; mert bár nem tartozom azok közé, kik hibáinkat és fogyatkozásainkat országnak-világnak kitárni szeretik, az itt elmondottakat elhallgatni nem tudtam és nem akartam; különben is az egész világ ismeri azokat.

Most már bátorságot veszek annak elmondására, hogy temetési szertartásaink tekintetében micsoda javításokat óhajtanék s illetőleg mi módon látnám jónak azok egyszerűsítését.

Mint czikkem kezdetén is jeleztem, a mi temetési szertartásaink legtermészetesebb elemei: az igehirdetés, az ének és ima.

Az igehirdetést evangyéliumilag reformált egyházunk temetési szertartásánál ma és mindörökké nélkülözhetlennek, legfőbb figyelmet érdemlőnek tartom; de annak méltósága és tekintélye megóvásaért, üdvös hatása biztosításaért kimondandónak tartom, hogy:

1. Prédikációval tisztességes életű házas férfiak és nők, vagy a közügyek körül magoknak érdemeket szerzett, erénynyel ékeskedő oly egyének temetendők el, kiknek példái és tettei emlegetése vonzólag, nemesítőleg, jellemképzőleg hat a hallgatóság kedélyére. Gyermeket és

ifjakat prédikációval semmi szín alatt sem temettetnék; mert én a temetési prédikációt nem sirató, hanem oktató, építő mivóltáért becsülöm; a gyermekek és gyenge ifjak rövid élete pedig a mindig méltóságos prédikációnak elegendő és alkalmas anyagot nem nyújt; de óhajtom:

2. hogy az egyházi beszéd alapgondolata és tartalma tekintetében szorosan az elhunyt életének megfelelő, azt minden hize'gés nélkül jellemző, érdemeit elismerő, de nem magasztalásban áradó s így a hallgatóság sokszor tagadó bírálatát felidéző; alakjára nézve lehetőleg szép nyelven, de mesterkélttség nélkül írott és rövid legyen. Nem értek oly rövidséget, mely érthetlenséget okoz, hanem olyat, mely elejét veszi az unalomnak, a hideg, zivataros, borus vagy rövid napokon a közönség zúgolódásának, s különböző betegségeknek; oly rövidséget értek, mely a gyászt ünneplő lélek öszhangját nem sérti és nem zavarja.

3. Egy halott felett egy prédikációnál többet mondatni nem engednék; mert a tapasztalat bizonyosága szerint a mostani nemzedék jó része még *egy* prédikáció hallgatását is olyan robot-féle dolognak tartja,*) azért én egyes emberek hiúsága vagy szeszélye miatt az igehirdetés tekintélyét, nimbuszát nem veszélyeztetném. Ha a nagy vallásosság, az Isten igéje utáni szomjuság volna indoka az egy és ugyanazon halott feletti több prédikáció tartásának, akkor eszembe sem jutna azok számának korlátozását indítványozni.

4. A halotti beszéd és az alkalmazás közt szokásban levő életrajzok olvasását továbbra is meghagynám, mert tudom, hogy főleg a köznépet az nagyon érdekli, de abból a halott főbb életkörülményeinek felemelésén s jellemének rövid rajzolásán kívül minden egyéb szóáradásokat, émelységig m-nő búcsuztatásokat kizárnék; az alkalmazást szoros egybefüggésbe hoznám az egyházi beszéddel, azt igen röviden, oktató és vigasztaló szellemben tartanám, s az agyon sirató, a mesterségesen könnyhullatást facsaró modort abból száműzném. Igaz, hogy a nép egy része a prédikáció jelességét attól feltételezi, hogy mily mérvben indította sirásra és zokogásra a hallgatókat, de én részemről már e tekintetben a nép ezen ízlését nem venném figyelembe, mert az igehirdetőnek feladata nem a sebek feltépésében és fájdalomossá tételében, hanem sokkal inkább azok enyhítésében és gyógyításában áll. Jól tudom, hogy az apostropha szónoki figura, s helyén alkalmazva nagyon szép, például midőn Kölcsey Ferencz a Berzsenyi Dániel feletti emlékbeszédében ezzel beszél, ennek szellemét békélteti, de a halottaknak egész a culinarismusig menő beszéltetését, a jó ízlés nevében, kárhoztatom.

Az ugynevezett „oratio“-s temetések is nagyon divatba jöttek s az oratiók a prédikációk minden gyengeségiben osztoznak már, azok jó tulajdonai nélkül. S minthogy az oratio természeténél fogva nem egy szent igéből, mint alaplól indul ki, a szónokok rendesen az elhunytnak életéből keresnek ki valami főbb mozzanatot s ezen építik fel beszédeiket, de a melyek legtöbbször minden vallásos zamatot nélkülöznek s nem egyebek szóvirágok halmazánál vagy keresve keresett magasztalásoknál. — Nézzük el legkitünőbb írónk oratioit, s igazaknak találjuk a bírálatot.

*) Előkelőink egy része azzal mentegeti templomba nem járását, hogy a prédikációk igen hosszúak.

Azért én részemről az ily oratiokat lehetőleg mellőzném, ide nem értvén a sirbeszédet, melyek különben is rövidiek s olyan elfajulást ezeknél nem tapasztaltam.

A rigmosos s más eféle búcsuztatókról felebb bőven emlékeztem, azért itt egyszerűen indítványozom, hogy minden búcsuztatás versben vagy prózában, mint valami külön eleme a temetési szertartásnak, tiltassék meg s a tilalom ellen vétő egyházi szolga hivatalától fosztassék meg.

Vége a lelkészek egészsége és a prédikációs temetés méltósága érdekében meg kellene határozni, hogy egyházi beszédet csak templomban vagy zárt helyen szabad tartatni. A ki háznál sokszor tartott beszédet, tudhatja, hogy a lelkészt a beszédben a háziállatok sajtyszerű hangja s nem egyszer dobzódo emberek lármája zavarja, a beszéd-tartásban csaknem gátolja. — Ha ez a javaslat feltétlenül keresztül nem vihető, de télben s általában rossz időben a lelkészeket megkímélném a szabad, nyílt udvaron való szolgálattól, mely annyi betegségnek okozója.

Az imádságnak fontos szerepe van szertartásaink sorában. A prédikációs temetésnél a prédikációt megelőzőleg s magában önállólag is alkalmazást nyer az. Magától értetik, hogy ott csak buzgóságra, a gyászos alkalomhoz méltó hangulatra előkészítő rövid imádságot értünk; itt némileg már hosszabb lehet az, de semmi-estre sem olyan orátioszerű, hogy abban az elhunynak minden körülményei és érdemei elősoroltassanak; hogy az imádságban egyszerre imádságot és oratiót hosszadalmas búcsuztatóval kapjunk. Milyen hosszú legyen hát az imádság? A jó ízlés kit-rit legjobban megtanít erre.

Én részemről a legegyszerűbbnek és nagyon keresztényinek tartom az oly temetést, melynél a lelkész egy szép, hangulatteljes, keresztényen zamatú imádságot mond el. S bármennyire elismerem az ígehirdetés nagy jelentőségét, mégis azt óhajtom, hogy az imádsággal való temetés legyen lehetőleg általános, mert ama felhozott visszaéléseknek megszüntét csakis ily módon lehet legbiztosabban reményleni és várni. Minthogy, mint említém is, a nép nagyon gyönyörködik elhunyt embertársa élettörténete hallásában, én okszerűnek vélem, hogy a lelkész a már fentirt modorban készített életrajzát olvassa el a temetendőnek. Ha valamely temetési szertartásnál csak e két elem: rövid életrajz és imádság szerepelnek, akkor a dunamelléki némely ref. egyházakban dívó szokás szerint egy rövid, alkalmoszerű invocatio után olvassná a lelkész az életrajzot s ezt követné aztán az imádság. E szertartást igazolják a külföldi ref. egyházak példái is, melyekben az én tudomásom szerint csakis nagyon kitűnő emberek felett mondanak ünnepélyes egyházi beszédet.

Ajánlja ezt a szertartást az az igen nagy fontosságú körülmény is, hogy így a nagy egyházak lelkészei egy óriási, lélekölő tehertől menekülnek meg, mely őket igen sok fontos kötelességeik gyakorlásában, a lelkipáztorkodásban, az iskolák látogatásában, a tudományos önképzésben, nagyobb szabású beszédek vagy művek írásában is gátolják. Valami rettenetes dolog az, midőn a lelkészeknek, főleg némely hónapokban majdnem minden nap prédikációval kell temetni, olykor egy és ugyanazon nap két vagy három halott felett is. Az ily munka gyötrelme a testnek és a léleknek. S az a fáradt, sokszor kimerült ember ugyan minő épületes pré-

dikációk tartására képes?? Igen, ennek a tenger prédikációknak nincs építő, az Isten ígéjének megnyerő hatása, inkább ennek kicsinylésére, a lelkeszi szolgálat fel sem vedésére vezet az.

Az éneknek méltó helye van temetéseinknél. Azonban én bátorságot veszek komolyan indítványozni, azon okoknál fogva, melyek a „Pr. H.” több számaiban előadattak, hogy az iskolás gyermekek éneklése a temetéseknél szüntettessék meg; a háznál, illetőleg a templomban és a temetőben a kántor vezetése mellett énekeljen a gyülekezet egy-egy odaillő énekverset, a kántori solo énekléseket örökre megtiltatnám; az utczán való éneklés hasonlóan örökre tiltassék el; menjen a gyászoló közönség a koporsó után némán csendesen, a némaság és csend leghűbb jellemzője lévén a halálnak és enyészetnek; de a mély csendben van is valami megható és ünnepélyes; minden esetre ünnepélyesebb a fülsértő éneklésnél, mely igen sokszor szánalmat és keserű gúnyt fakaszthat még hitfeleink kebelében is.

A mennyire időm s e lap szűk terjedelme engedte, én elősoroltam szívem szerint a ferdeségeket, izléstelen-ségeket, megróvtam a vallásunk szellemével homlokegyenest ellenkező, pogányos czifraságokat, kifejeztem, hogy micsoda javításokat, változtatásokat óhajtanék.

Bennem a legjobb szándék élt. Azért azt óhajtom, hogy ha jót és helyeset mondtam, az találjon meghallgatásra és elfogadásra; én ugyan akkor sem tartom munkámat elveszettnek, ha a nálam e tárgyban avatottabbakat gondolkodásra s helyesebb nézeteiknek nyilvánítására bírtam.

Munkámat akkor tartanám kárba vesztettnek, ha nézeteim közönyösen agyonhallgattatnának, a mire nálunk oly nagy a kilátás. De ha munkám elvész is minden siker nélkül, az én legjobb barátom, legdrágább kincsem az öntudat megnyugtató ereje megmarad nekem.

Joó István.

A tiszántuli ref. egyházkerület tanügyi bizottsága folyó hó 22-én kezdette meg Debreczenben tanácskozásait. Legelsőbben a múlt évi nov. 24—29. napjain Budapesten tartott egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyve vétetett fel tanácskozásul.

A magyar ref. egyház egyetemes tanügyi bizottságának szervezete és hatásköre következő szerkezetben fogadtatott el:

1. §. Az egyetemes tanügyi bizottság áll, az egyházkerületek által 3 évre választott 21 rendes és ugyanannyi póttagból. Hat tagot a tiszántuli, 3-at a dunántuli és négyet-négyet a többi egyházkerület választana.

2. §. Az egyetemes tanügyi bizottság, egy elnököt, valamint jegyzőt is a maga kebeléből választ titkos szavazattal.

3. §. Az egyetemes tanügyi bizottság minden évben rendszerint egyszer, sürgető szükség esetén többször is összeül; Az ülések egyházkerületenkint, felváltva, lehetőleg a főiskolák székhelyein tartatnak. A gyűlésre való meghívást, mindenkor az elnök teendi.

4. §. Az egyetemes tanügyi bizottság feladata: a magyar ref. egyház kebelében a nevelés- és oktatásügyet folyton figyelemmel kísérni s a végett, hogy tanintézetek a kor igényeinek — hitfelekezeti érdekeink figyelembe tartá-

sával — megfeleljenek, javaslatokat készíteni és az egyházkerületeknek előterjesztéseket tenni. Ehez képest teendői:

a) A püspöki hivatalok útján pontos tudomást venni az egyház kebelében fennálló összes tanintézetekről, az azokban érvényben levő tautervekről, tanulmányi és fegyelmi rendről, az azokon netalán szükségesnek mutatkozó módosításokat az egyházkerületeknél javaslatba hozni.

b) Az egyház kebelében fennálló tanintézetekben használatban levő kézi-könyveket átvizsgálni, az alkalmasoknak találtakat továbbra is ajánlani.

c) A püspöki hivatalok útján nyert értesülések alapján, a ref. egyház nevelő- és tanintézeteiről s azokban a nevelés és oktatás állapotáról évenként kimerítő jelentést tenni s azt az egyházkerületeknek megküldeni. Ezenkívül tanácskozás alá veszi mindazon ügyeket, melyek az egyházkerületek részéről egyenesen hozzá utasítatnak, s ezekre vonatkozó megállapodásait, illetőleg javaslatait azok elé terjesztendi.

Az érettségi vizsgák szabályzata nagyon csekély módosítással elfogadtatott, hanem miután az egyetemes tanügyi bizottság az érettségi vizsgálat tárgyairól semmit nem szólott, csak annyit mondott ki nagy általánosságban, hogy „A tárgyak mint az államnál”: a debreczeni főiskolai gymnáziumi tanárkar fölhívott egy tervezetet dolgozni ki, hogy mik legyenek az érettségi vizsgálatnak tárgyai s miképen rendeztessék ezen vizsga ügy, hogy azon az ifjak egyetemes értelmi fejlettsége kitűnjék s biztosan meghatározható legyen; továbbá a tanulókra nézve is az arra való készülék kibíratlanná ne váljék, a mint fájdalom jelenleg van, hogy az érettségi vizsga sok dologgal halmozza el az ifjakat s önmunkásságra még sem indítja és szoktatja őket. Ezen munkálat majd az egyházkerület elé fog terjesztetni.

Az egyetemes tanügyi bizottság idő- és költségkiméltetés tekintetéből, hogy ne kelljen az összes tagoknak huzamos ideig együtt tanácskozniok: a maga kebeléből albizottságokat küldött ki több igen fontos tárgyra nézve; nevezetesen: középiskolai rendtartás, középiskolai tanárok képzésének ügye, 8 és 9 osztályú gymnáziumok tanterve tárgyában s ezen albizottsági munkálatok a nélkül, hogy ismét az egyetemes tanügyi bizottsághoz terjesztetnének be: egyenesen az egyházkerületekhez küldettek meg elfogadás vagy véleményezés végett. Ezen eljárást a tiszántúli egyházkerületi tanügyi bizottság nem tartván teljesen szabályosnak, azon javaslatát terjeszti az egyházkerület elé, hogy ha már felállítatik és szerveztetik az egyetemes tanügyi bizottság, akkor mindenféle tervezetnek vagy javaslatnak, mely az egyházkerületekhez megküldetik, s melyekre azok nyilatkozatra felhivatnak, közvetlen magából az egyetemes tanügyi bizottság értekezletéből kell keletkezni, annak közös megállapodásait kell azoknak mintegy képviselnie; mert az ilyen albizottságoknak vagy küldöttségeknek munkálatai a dolog természete szerint nem tekinthetők az egyetemes tanügyi bizottság közös értekezletének eredményei gyanánt; épen azért ezen leküldött tervezetek újolag az egyetemes tanügyi bizottsághoz véleményeztetnek visszaküldetni.

A középtanodai tanárképzés tárgyában megküldött javaslatra nézve pedig határozottan azon véleményét nyilvánítja ezen tanügyi bizottság, hogy ilyen ideiglenes intéz-

kedésnek nem látja szükségét, hanem ha csakugyan szívesen és lélekkel óhajtja a magyar ref. egyház, hogy közép-tanodáiban valódi prot. szellemben képzett tanárok működjenek, akkor fogjon egész erélyvel az 5 egyházkerület egy önálló bölcsészeti tanfolyamnak felállításához valamelyik főiskolánál. Az ilyen ideiglenes intézkedések csak késleltetnék azon magasztos cél elérését, hogy a reformált egyháznak önálló bölcsészeti facultása legyen; de azért még sem volnának biztosak és megnyugtatók.

Az egyetemes tanügyi bizottság azon javaslata, hogy a költségek viseléséhez az egyházkerületek az ismeretes 25 rész aránya szerint járuljanak ezen bizottság által elfogadhatónak mondatott ki; de azt, hogy ily célból pénztár állíttassék fel, nem tartotta multhatatlanul szükségesnek, mert a költségek az elnök vagy jegyző megkeresésére és számlájára az egyházkerületek pénztárai által azonnal fedezhetők. Az egyetemes tanügyi bizottság jegyzőkönyvében foglalt többi javaslat elfogadtatott minden észrevétel nélkül.

(Vége köv.)

Falusi levelek.

VIII.

Általános tapasztalat, hogy az elnyomott állapotból közvetlen teljes szabadságra jutásnak szomorú kinövésai vannak, s a bizonyos, rendszeres fokozat nélkül haladás, következményeiben sokszor megboszulja magát. Így vagyunk mi lelkészválasztási törvényeinkkel. 1862-ig azt lehet mondani csaknem valóságos abszolutizmus uralkodott nálunk s egy-egy hatalmas esperesnek vagy segédgondnoknak tetszésétől, pártfogásától volt lelkészek és egyházak sorsa függésztve. A következő adoma mutatja, minő kényuralommal intézkedtek némely egyházmegyei előjárók: bizonyos espereshez három lelkész-jelölt kápláni vizsga után tiszteletét s hivatalos bemutatását ment tenni, egyik jelesebb volt mint a másik, s az esperes azt kérdezi az elsőtől „Domine van-e pártfogója?” „Igen is van, X. coadjutor Curátor.” „Az kendnek szerencséje és haladni fog.” Azután oda fordul a másikhöz: „Hát kendnek van-e pátrónusa?” „Igenis van, Y. assessor ur.” „Nagyon jó, kend is boldogulni fog.” Végül a harmadik s legjelesebb ifjutól kérdezi „Hát magának van-e protectora?” „Igenis van.” „Kicsoda?” „A jó Isten!” „Bizony kend akkor nehezen fog boldogulni.” És úgy lön. A két első káplán pár év alatt jó ekléziához jutott, míg a harmadik 8 év múlva elmegy az esperes urhoz s elkeseredve azt mondja: „Ugyan nagy tiszteletű uram ha már oly régen tekintett X. coadjutor kurátorra, Y. assessorra, tekintsen már valahára az én patronusom a jó Istenre is.” És nyolcz év múlva kapott valami kicsiny parochiát. — Voltak ilyen idők nem régen is.

Ilyen önkény után egyszer 1862-ben törvényileg ki-mondatott a szabad választás, mondhatni a másik tulság, a hol teljesen a nyers tömeg tetszésére van bízva az igen fontos lelkészi hivatal betöltése, a hol vesztegetésnek, korteskedésnek tág tere nyilik arra, hogy a drága gyöngyök az ebeknek és disznóknak vettessenek, itt nullifikálva van teljesen az esperesi hivatal, egyházmegye, egyházkerület úgy, hogy ha az igen rövid, ennél fogva annál hiányosabb választási szabályok valamelyikét egyenesen nem lehet al-

kalmazni az előforduló esetekre: azonnal meg van a nép akarata, bármily szomorú következményekre legyen is azután kilátás.

Ha végig tekintünk a szabadválasztási törvények életének 18 éves multján, hány esetet mutat az fel, hol a törvény kijátszatott, vagy azzal visszaélés követtetett el, a mennyiben hiánya kibívó ajtót hagyott az engedetleneknek? Sok eset egyházmegyére, egyházkerületre felkerült s botrányos eljárások lettek feltárva; de mennyi eset az ismét, a melyik törvényszék elé nem került, hanem azért otthon az egyház kebelében később megtermette a vizály, egyenetlenség rothadt gyümölcseit, s lett belőle a lelkészi hivatalnak lenézése, meggyalázása, vallástalanság, közönyösség terjedése, szóval egyháziatlanság. Soha nem hittem volna, — ha fültanuja nem vagyok egy elbizakodott nyilatkozatnak — hogy még ilyen is történhetik. Egy jómódú lelkész minden áron jobb egyházba szeretett volna jutni, de sok tényezők működtek ellene, különösen befolyásos ellenpártfele hiúsította meg két kilátását, harmadiknál mondta előttem azt, hogy ha ezer forintjába kerül is, célt kell érnie. Hála Istennek azonban még nem ért célt; ilyet református lelkésztől addig feltenni sem tudtam. Tiltja ugyan a törvény a korteskedést, de tudok reá esetet, hogy ki lehet fogni azon is. Egy igen jó egyházba vágyott bizonyos lelkész, hogy mi uton módon konferált bizonyos ott lakó úri emberrel, nem tudom, annyi igaz, hogy a lelkész a választó egyházban bebizonyíthatólag meg sem fordult és az az úri ember, mint más vallású korteskedett részére, a legnagyobb mértékben nyilvánosan étette, itatva, és az meg lett választva. A választás a kisebbség által kifogásoltatott és az egyházkerületre is felterjesztetett, mint nyilvános korteskedéssel eszközölt választás. — Ugyde a választott lelkészt e téren nem lehetett vádolni, mert ő nem szerepelt, a más vallású úri ember pedig azt mondá: hogy ő rá a törvény nem tartozik, ötöt senki sem tilthatja el attól, hogy ne étesse és itassa azon felebarátjait, a kik az ő óhajlásának hódolnak, az ő célját előmozdítják s a lelkészt annyival inkább nem lehet kárhóztatni, mert ötöt személyesen nem is ismerte. S mit volt mit tenni, miután a megválasztott lelkész ellen semmi törvénytelen eszköz használatát nem lehetett bizonyítani — megerősített. És hány példa van reá, hogy egyik-másik engedetlenkedő egyház mily sokféleképen kijátszhatja lelkészválasztási törvényeinket s akkor választ mikor neki tetszik — lelkészt.

(Vége köv.)

S - s.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vallástörténet a gymn. V. oszt. számára, írta Laky Dániel vallástanár a pesti ref. főgymnáziumban, kiadja a dunamelléki ref. egyházkerület, Budapest, 1879. 151. l. 80 kr. Franklin.

A vallások története napjainkban mindinkább kezd tért foglalni a középiskolai vallástanításban. — Hazánkban eddig az erdélyi és dunamelléki ref. egyházkerületek tanítatják e tárgyat, mely helyesen kezelve valóban sok vallási képző és fejlesztő erővel bír. Nagy baja és akadály volt e tárgy sikeres kezelésének eddig az, hogy nem volt rá alkalmas kézikönyvünk. Szász Domokos „Vallásos eszmék történetét” használták eddig, de e könyv száraz, unal-

mas és egyoldalú. A Laky Dániel könyve már csak azért is örvendetes irodalmi jelenség, mert hézagpótló munka; de örvendetesebb az, hogy vallási tankönyv-irodalmunk jelzett hézagát derekasan betölti.

A munka célja a vallásokat történetileg megismertetni, tehát azt feltüntetni, hogy a vallás eszméje miként nyilatkozott az egyes vallásalakokban a legtökéletlenebben elkezdve fel egész a Jézus vallásáig. E végből egy kis tájékoztató „Bevezetés” után két részben ismerteti a létezett és jelenlegi vallásalakokat I. a *természeti vallások*; II. a *szellemi vallások*. Természeti vallásokhoz számítja mindazokat, melyek az istenséget a természetben keresik és találják fel, már akár az egyes tárgyakban, akár az egyes tüneményekben, akár az egész természetben. Ezek között először a mostani félvad népek zavart és homályos vallási képzeteit ismerteti. Szól tehát az ausztráliaiak, polynesiiaiak, észak-amerikai és ázsiai nomádok, négerék, indiánok vallásairól, melyek után a Peru és Mexikó őslakóira tér át, mint átmeneti alakokra a polydaemonistikus vallásokról a rendszeres polytheitikus vallás-alakokra. Ezen vallásokban már kiképzett tanrendszerrel, állandó cultussal és individualis jelleggel találkozunk. — A turáni népcsaládból a sinaiak (chinaiak), finnekek és ősmagyarok vallását tárgyalja, az elsőt kimerítőbben, a két utóbbit röviden s csak fajrokonsági érdeklődésből. Az árjafajok állásai között a hindúk (Brahmanismus, Buddhismus), kelták, szlávok, germánok, görögök, rómaiak vallásai vannak ismertetve. A sémi népcsaládból az egyiptomi, babylon-assyriai és phoeniciai vallásalakok foglalnak helyet a természeti vallások csoportjában. — A szellemi vallásokról szóló részben a héber, mohamedán és keresztyén vallásokkal találkozunk, mint a vallás azon alakjaival, melyekben már nem a véges természet, hanem a végtelen szellem istenítettik, ezek egyszersmind a monotheista vallások. A mű elején levő „Bevezetés” a valláslényegéről, eredetéről, főbb eszméiről (Isten, megváltók, halhatatlanság, angyal-, ördög, hit stb.) és külső alakjairól vagyis az istenitiszteletről ad rövid útbaigazítást. A munka végén pedig egy kis vallási statisztika foglal helyet.

Ez röviden a munka váza, melybe jó felfogású és érdekesen készített tartalom van öntve. Laky más téren is elősmert ügyességű tankönyvíró, földrajzi könyveinek helyes felfogása, világos szerkezete, érdekes előadása és nemes egyszerűsége országszerte ismeretes. Vallástörténetét is ezek teszik kitűnő tankönyvvé.

Felfogásában főként azt kell kiemelnem, hogy a vallástörténetet nem a Szásznál található egyoldalúsággal tárgyalja. A vallásformáknál nem csupán az Istenről szóló képzeteket ismerteti, hanem az istenitiszteletet és a vallási és erkölcsi szokásokat, szóval a vallásos élet minden lényeges mozzanatát. A vallások eszmei tartalma — mondhatnók dogmaticuma — mellett jellemzőleg emeli ki azok külső nyilvánulásait, gondot fordít az erkölcsi élet, a cultus, a papság, a szertartások ismertetésére. S ez valóban *igy* van jól, mind tudományos, mind paedagogiai szempontból. Tudományos szempontból azért, mert a vallás nem csupán dogma, hanem egyszersmind erkölcsöt, cultust és társadalmat képző gyakorlati erő, melynek a tan csak egyik theoretikus oldala. Ezért nagyon hiányos és egyoldalú az

oly vallástörténet, mely megelégszik az istennevek, istenről, világról stb. való képzetek ismertetésével. De paedagogice is dicséretes a Laky felfogása. A tan és az eszmei tartalom nem képes érdekelni a gyermekkedélyt, részleteiben nem is közölhető, s e miatt az egész tárgy száraz és untató vázzá zsugorodik. Ellenben ha a tanhoz a szokások, intézmények és ceremóniák eleven rajza járul, mint itt, ha vonzó az előadás s kedves olvasmányává lesz a tankönyv, mint a jelen esetben, akkor már csak a könyvért, az érdekességért is megszereti a tanuló a tárgyat. — A Laky könyve kitűnően megfelel az érdekkeltetés paedagogiai kellékének.

Nem kevésbé dicséretre méltó e könyvben az, hogy a vallásokat a polgári történettel kapcsolatosan és genetice tárgyalja. Közli főbb vonásaiban az illető nép történetét, érezteti a vallás kihatását a nép közéletére, erkölcsiségére és művelődésére. Ez által egyfelől azon becses meggyőződésre vezeti a tanulót, hogy a vallás az emberiség közéletének döntő tényezője, másfelől meg a történeti és földrajzi ismeretek felhasználása által a rokon ismeretek között szükséges harmonikus fogalmat bölcs paedagogiával fentartani segít. Genetikus tárgyalása áttekinthetőbbé teszi a vallásalakokat, jelzi a fejlődés egyes forduló pontjait s általában azon értékes tanulságot nyújtja, hogy a vallás terén is uralkodnak az emberi szellem fejlődési törvényei. E tekintetben az is dicséretet érdemel, hogy a vallás-alakok külső történetét gondosan közli.

A felfogás helyességéhez járul a szerkezet és tárgyalás világossága és nemes egyszerűsége. Egy tankönyv megítélésénél ezek döntő tekintetek, használhatóságára elhatározó kellékek. A kéz alatti könyv áttekinthető, könnyedszerkezetű s oly egyszerűen nemes és szabatos irályú, minőt csak a legjobb tankönyvekben találhatni. Különösen ért szerző a tárgy megkedveltetéséhez, az érdekes részek kiválasztásához, mire a vallások története különben is sok alkalmat szolgáltat. Ezért a kis tankönyv valóságos érdekes olvasmány, melyet ha egyszer kezünkbe veszünk, le nem teszünk, míg egészen el nem olvastuk.

Szerző a könyvet tanulmánynak kívánja tekinteni s valóban az is. Forrásait felismerni szakértőnek nem nehéz, maga a szerző is megnevezi, de Pfeleiderer, Scherr, Dr Kovács Ö. nagy vallástörténeti művei mellett az egyes vallásalakok monographiáival is ismerős. A mythologiai és vallástörténelmi tudományos mozgalmakat figyelemmel kíséri s a tudomány legújabb felfedezéseit ügyesen értékesíti. Legyen elég e végből pl. a fetisizmus felfogására hivatkoznom. A fetisizmust egész legújabb időkig egy külön vallásformának a vallás legprimitívebb alakjának szokták tekinteni. — Szerző Müller Miksa egy értekezése alapján, melyben meggyőzőleg van kimutatva e felfogás hibás volta, így ír: „a mit eddig fetisizmusnak neveztek, az nem külön vallásforma, hanem a vallásnak durva érzéki eleme, melyet nemcsak a félvad négek, hanem a hajdani és jelenkori mívelt népek vallásában is feltalálhatunk. Így pl. a katolikusoknál, a nép alsó osztályainál a szent képek s ezek tisztelete teljesen azonos a négek fetisével és fetisimálásával.“

Az egyes vallásalakok között legsikerültebben a phoenicziai, egyiptomi, a héber és a mohamedán vallások vannak tárgyalva. Az egyiptomi vallást kizárólag Kovács Ödön nyo-

mán ismerteti és helyesen, mert e könyvnek valóban ez a legjobb része. Atalában a Laky kis könyvében ama nagyobb mű minden jó eleme fel van öelve, de ezen kívül még sok más jó. Az indiai eredetű két nagy vallás ismertetésénél sajnálni lehet, hogy szerzőnk a Wurm nem régen megjelent monographiáját nem használta, mert akkor a Brahmanismusról és Buddhismusról még érdekesebben írhatott volna s a Buddhismus előtti és utáni Brahmanismus elűtő sajátosságait még jellemzőbben kitűntethette volna. A kelták és szlávok, sőt még a finnek vallása is, mivel nagyon ismeretlenek és kevés vallástörténeti becses birnak, talán ki is hagyhatók. A „Bevezetés“-nek némely kisebb ismételési is kihagyandók egy új kiadásból.

Mindent összefoglalva a Laky vallástörténete igen derék, helyes felfogású, világos szerkezetű és érdekes tankönyv, mely kitűnő helyet foglal el vallási tankönyvirodalmunkban s hivatva van, hogy a vallások történetét, ez érdekes tárgyat, hazánk középiskoláiban általánosan megkedveltesse.

Sz. F.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Czelder Márton ez év közepétől kezdve „Vasárnap“ czim alatt magyar protestáns néplapot szándékozik kiadni: Csécsi Miklós, Könyves Tóth Kálmán, Zsigmond Sándor, Baksay Sándor, Láng Adolf stb. társai közreműködése mellett. „E lapnak Cz. M. szerint minden egyházban legalább egy példányban kellene olvastatnia. Alig van egyház, melyben egy két jobb tag, a lelkész buzdítása mellett hetenkint 4 krajczárt, mennyibe egy szám kerül, ne birna összegyűjteni. Hiszen egy-egy család egész éven át annyit biztosan nélkülözhet. Mily üdvös hatása lehet ezen néplapnak népünkre? Mint fogja ez megnépesíteni templomainkat, megnépteleníteni a mulató, vagyont, erkölcsöt pusztító helyeket: tapasztalni fogjuk. Ezen protestáns néplap által lesz önkényes adományokból megalapítható a domesztika vagy egyházi közpénztár. — A lap tiszta jövedelmének is egy része a domesztikáé lesz. Testvéreim! gyámolítsatok. A kik népszerű nyelven tudnak írni, küldjeteek hozzám a mi protestáns népünk felfogásához mért vallásos irányu erkölcsöt építő munkákat. Ha mi lelkészek, s buzgóbb világiak, összetesszük erőnket, buzgalmunkat, meglássátok: a hegyek is megmozdulnak s az Ur előtt leborulnak!“

A gimnáziumokra és reáliskolákra vonatkozó s mult számunkban említett miniszteri törvényjavaslatból a nem-állami középtanodákat illető rész a „Hon“ által közöltetvén, nagy megütközéssel látjuk, hogy a törvényjavaslat a protestáns középiskolákról szót sem tesz, a protestánsoknak a lincai és bécsi békekötésekben s az ezekre alapított 1790/1 XXVI. t. cikkben fentartott és biztosított autonómikus jogait hallgatással megsemmisíti, azokat nemlétezőknek tekinti. Ezen törvényjavaslat szerint a mi gimnáziumainkat kir. főtanfelügyelők ezután kényök kedvök szerint látogathatják; az érettségi vizsgálatok ezentul kormánybiztos jelenlétében tartatnak, annak ellenőrzése végett, hogy az érettségi vizsgálatokon követelt képzettség nem kisebb-e mint az állami vezetés alatt álló hasonló intézetben; a tanárképesítő vizsgálatok pedig ugylátszik a javaslat nem eléggé világos szavaiból, hogy már vegyes, u. m. a felekezeti főhatóság és a kormány által kinevezett testület által vezetettek, mert az mondatik „a miniszter e kiküldöttei a vizsgálatban részt venni s a vizsgálandókhoz kérdéseket intézni jogosítvák“ — stb. stb. Hanem egy rendkívül nagy és a maga nemében hallatlan kedvezményyel is találkozunk a törvényjavaslatban, midőn ezen engedélyt (?) adja: „A vallásánításra hittani folyamot végzett oly egyének vagy lelkészek is alkalmazhatók, kik tanári oklevéllel nem birnak.“ Hát lehetséges volna-e az, hogy p. o. egy ref. gimnáziumban egy ref. lelkész

vallásánarúl ne alkalmaztatnék? — Ugy látszik, hogy a törvényjavaslat célja az, hogy főleg a protestánsok meg-unva a sok zaklatást gymnasiumaikat odadobják az állam kezébe. Egyébiránt a magyar miniszterek jól választották ki az időpontot a törvényjavaslat benyújtására; francia kollégáik a jésuiták ellen intéznek razzíát, ők meg a magyar protestánsok ellen; hiszen mint azok Franciaországban, úgy mi Magyarországon mindig a szabadság ellen-ségei voltunk! Vagy a nemzetiségi iskolák szigorúbb ellen-örzésére akarják autonómiánkat megbénítani s jó részben confiscálni? Tessék bezáratni az államellenes intézeteket egy szálig, de autonómiánkat kérjük tiszteletben tartani. Különbön ígéretet vettünk, mely szerint e törvényjavaslat érdeme szerint ismertette, megvilágítva leend.

Az „Evangéliumi Lelkészi Tár“ első folyamának IV. füzete megjelent, Dobos Jánostól, Gulyás Lajostól, Szabó Józseftől, Láng Adolftól, Czelder Mártontól hozván egyházi beszédek stb.

Tanrend a magyarországi reformátusok debreczeni főiskolája akadémiai tanszakában az 1879/80-ik tanév nyári felében.

A) **Hittudományi szak.** „Bevezetés az ó-szövetségbe“ hetenként 3 órá. Menyhárt János r. ny. hittanár. — „Bevezetés az új-szövetségbe,“ het. 3 ó. Ugyanazon tanár. „Uj-szövetség magyarázat,“ (az efézusiakhoz és thessalónika-beliekhez írt levelek magyarázata), het. 4 ó. U. a. tr. — „Keresztyén erkölcsan,“ het. 4 ó. Tóth Sámuel r. ny. hit-tanár. „Apologetika,“ het. 3 ó. U. a. tr. „Symbolika,“ het. 6 ó. U. a. tr. — „Keresztyén egyháztörténelem,“ (II. korszak) het. 3 ó. Balogh Ferencz r. ny. hittanár. „Keresztyén egyháztörténelem“ (IV. korszak), het. 4 ó. U. a. tr. „Magyar prot. egyháztörténelem,“ het. 3 ó. U. a. tr. „Hitnézetek történelme,“ het. 3 ó. U. a. tr. — „Lelkipásztorokodástan és katechetika,“ het. 3 ó. Csiky Lajos s.-tanár. „Liturgiika és kánonok ismerete,“ het. 3 ó. U. a. tr. „Gyakorlati bib-liamagyarázat és szónoklati gyakorlatok,“ het. 1 ó. U. a. tr. „Vallásbölcsezet,“ het. 2 ó. U. a. tr. — „Ó-szövetség magyarázat,“ (válogatott fejezetek Jób könyvéből), het. 4 ó. Csák János s.-tanár. „Bibliái theologia,“ „A mozaismus tani része,“ het. 2 ó. U. a. tr. — „Egyházi jog.“ Lásd a jog- és államtudományi szakban. „Rendszeres bölcsezet.“ Lásd a bölcsezeti szakban. „Közép- és ujkori bölcsezet-történelem.“ Lásd a bölcsezeti szakban. „Tanítási mód-szertan.“ Lásd a bölcsezeti szakban.

B) **Jog- és államtudományi szak.** „Római jog“ (pandek-ták), het. 6 ó. Dr. Kovács Sándor r. ny. jogtanár. — „Egyetemes európai jogtörténet,“ het. 5 ó. Kassay Sámuel r. ny. jogtanár. — „Magyar alkotmány- s jogtörténet,“ het. 4 ó. Liszka Nándor r. ny. jogtanár s ez évi akadémiai igazgató. — „Jogbölcsezet,“ het. 4 ó. Thót Ferencz r. ny. bölcsezettanár. — „Magyar közjog,“ het. 6 ó. Liszka Nándor. — „Magyar polgári jog,“ het. 6 ó. Kallós Lajos ny. jogtanár. — „Magyar állam statisztikája,“ het. 6 órá. Kassay Sámuel. — „Magyar pénzügyi törvényisme,“ het. 4 ó. Buzás Pál r. ny. jogtr. — „Magyar közigazgatási jog,“ Kőrösi Sándor r. ny. jogtanár. — „Egyházjog,“ het. 4 ó. Dr. Kovács Sándor. — „Magyar kereskedelmi s váltójog,“ het. 6 ó. Buzás Pál. — „Büntető jog és bün-vádi eljárás,“ het. 5 ó. Kőrösi Sándor. — „Törvénykezési eljárás peres és perenkívüli ügyekben, továbbá telekkönyvi rendszer és eljárás,“ het. 4 ó. Kallós Lajos. — „Tör-vényszéki orvostan,“ het. 2 ó. Dr. Török József r. ny. akad. tanár. — „Nemzetgazdaságtan története,“ het. 1 ó. Buzás Pál. — „Kormány- és igazgatási szervezet,“ het. 1 órá. Liszka Nándor. — „Közép- és uj-kori bölcse-zet-történelem.“ Lásd a bölcsezeti szakban. — „A ma-gyar protestáns egyház története.“ Lásd a hittudományi szakban.

C) **Bölcsezeti szak.** „Bölcsezeti erkölcs- és ízlésan,“ het. 2 ó. Thót Ferencz r. ny. bölcsezettanár. „Közép- és

ujkori bölcsezet történelem, het. 3 ó. U. a. tr. „Jogböl-csezet.“ Lásd a jog- és államtudományi szakban. — „Tanítási módszertan, het. 3 ó. Osterlamm Ernő. r. ny. akad. tanár. — „Válogatott fejezetek az ember-élettanból,“ görsei mutatóványokkal, het. 2 ó. Dr. Török József r. ny. akadé-miai tanár. — „Az észjog alapvonalai,“ het. 1 ó. Thót Ferencz. — „Keleti összehasonlító nyelvészet: Ó-ind, het. 3 órá. Uj-perzsa, het. 3 órá. Lugossy József akad. ny. rk. tanár. — „Latin irodalom: Terentius Heauton ti-morumenos“ cz. vigjátéka fordítottik és magyaráztatik, het. 2 ó. Lengyel Zsigmond akad. r. ny. tanár. — „A ma-gyar prot. tanügy története,“ het. 2 ó. Géresi Kálmán akad. r. ny. tanár. — „Angol nyelv (I. tanfoly.) Csiky La-jos hittansz. segédtanár. — „Angol nyelv“ (II. tanfolyam), het. 2 ó. u. a. tr. — „Felsőbb egyenletek,“ het. 1 órá. Békési Gyula főgymn. igazgatótanár. — „Francia nyelv,“ (I. tanf.) heti 3 ó. Burry György nyelvtanár. — „Francia nyelv,“ (II. tanf.) het. 2 ó. U. a. tr. — „Német irodalom, het. 2 ó. Zimmermann Gyula, főreáltanodai r. ny. tanár. — „Általános kísérleti vegytan,“ heti 2 ó. Piribauer Alajos főreáltanodai r. ny. tanár. — „Az aesthetika rendszere,“ het. 2 ó. Dr. Vellentszény Mór magántanár. — „Gyakorlati logikai kérdések,“ het. 1 órá. U. a. tr. — „Állambölcsezet,“ het. 1 ó. U. a. tr. — „A kor-szellem történet bölcsezeti szempontból,“ hetenként 1 órá. Ugyanazon tanár.

Jegyzet. A (*) csillaggal megjelölt előadások az illető tanfo-lyamokra nézve kötelezők; az egyháztörténetet azonban csak a pro-tesztáns vallásu joghallgatók tartoznak hallgatni.

A (**) kettős csillaggal megjegyzett előadások szabad válasz-tás alá esnek. Az angol nyelv I. tanfolyama kötelezett tantárgy a hittudományi szak I. évfolyamában.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **Jóó István.**
Főmunkatárs: **Tóth Sámuel.**

Ifj. CSÁTHY KÁROLY

kir. gazdagsági tanintézeti könyvtáros és kiadó
DEBRECZENBEN.
(Főtér 7. sz.)

Néhai Tóth Mihály

volt losonczy ref. lelkész, a debreczeni reformátusok
főtanodájában gyakorlati hit- és ker. erkölcsan ny.
r. tanára következő műveit, u. m.:

EGYHÁZSZÓNOKLATTAN

az egyházi beszéd rövid történelmével hittanhall-gatói részére, 2-ik javított és bővített kiadás,
ára 2 frt;

EGYHÁZSZERTARTÁSTAN ALAPGONDOLATAI

tekintettel a magyar ref. egyházra, ára 1 frt;

MAGYAR PROTESTÁNS

EGYHÁZSZÓNOKLAT TÖRTÉNELME

kutfők után dolgozva; a reformációtól a mai időig,
ára 1 frt

általvevén, ajánlja a t. lelkész és hittanhallgató
urak szives figyelmébe. Egyszersmind ajánlja dú-s
raktárát a protestáns irodalom termékeiből.

 Vidéki megrendeléseknél legcélszerűbb posta-
utalvánnyal az összeget beküldeni, midőn is a kívánt
művek bérmentve a legrövidebb idő alatt küldetnek ki.